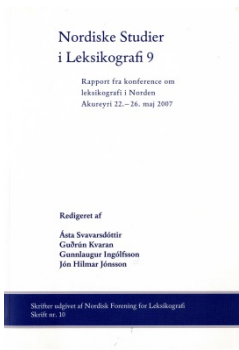

NORDISKE STUDIER I LEKSIKOGRAFI

Titel:	Den nye islandske rettskrivningsordboka	
Forfatter:	Ari Páll Kristinsson	
Kilde:	Nordiska Studier i Lexikografi 9, 2008, s. 19-30 Rapport fra Konference om leksikografi i Norden, Akureyri 22.-26. maj 2007	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nsil/issue/archive	

© Nordisk forening for leksikografi

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre Nordiske studier i leksikografi (1-5) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

ARI PÁLL KRISTINSSON

Den nye islandske rettskrivningsordboka

Stafsetningarorðabókin (The [Icelandic] Spelling Dictionary), edited by Dóra Hafsteinsdóttir, 2006, can be called the official Icelandic spelling dictionary. It contains ca 65,000 lemmas with ca 73,000 words. In addition, there is a chapter, 61 pp, with comprehensive and detailed rules on Icelandic orthography and punctuation, with various examples. The dictionary shows recommended spelling, and the recommended conjugations and inflections, not only of the traditional vocabulary but of a number of recent loans as well. The present article describes the background to this publication and goes on to discuss the general principles which were followed, as well as some matters of opinion which were dealt with in the editing process, e.g. which inflections were to be recommended, and the amount of loan words adopted in the book.

1 Innledning

Denne artikkelen handler om en ny islandsk rettskrivningsordbok: *Stafsetningarorðabókin* 2006, heretter *S*.¹ Boken er av betydelig omfang, dvs. den inneholder ca 65.000 lemmer på 672 sider, og dessuten finnes det omfattende skriveregler på 61 sider.

Det blir referert om bakgrunnen til denne utgave mht. Íslensk málnefnds (Islandsk språkråds) oppgaver ifølge islandsk lov inntil 1. september 2006. Jeg diskuterer kortfattet de generelle premissene for en rettskrivningsordbok av denne slags mht. normering av skriftspråket. Så beskriver jeg de retningslinjene som Islandsk språkråd ønsket at redaksjonen tok hensyn til, og der kan man godt merke språkpolitikken som hersker i islandsk språksamfunn. Enkelte problemstillinger ved redigeringen blir diskutert, bl.a. bokens veiledninger om korrekt bøyning og det spørsmålet om en del ord fra det daglige talespråket skulle tas opp som lemmer i rettskrivningsordboken. Man måtte bl.a. lage nye egne arbeidsregler om skrivemåten av fremmedord i islandsk.

2 Bakgrunn – gammel og ny lov

Den organisatoriske bakgrunnen til *S* er den tidligere loven om Islandsk språkråd hvor det het bl.a. at språkrådet skulle gi ut skrifter for informering og veiledning om islandsk språk, bl.a. en rettskrivningsordbok. Det var nettopp med henvisning til denne paragrafen at språkrådet hadde gitt ut *Réttitunarorðabók*

¹ Takk til Ruth V. Fjeld og Lars S. Vikør for kommentarer, på NFL-konferansen i 2007, til innlegget som artikkelen bygger på, og takk til redaksjonen for kommentarer til artikkelen.

handa grunnskólum (Rettskrivningsordbok for grunnskolen) i 1989, heretter *R*. Den boken var ganske lille, 146 sider, 14.700 ord. Det var helt klart allerede kring dette arbeidet på 80-tallet at språkrådet ønsket senere å gi ut en mye større rettskrivningsordbok, i retning av de ordbøkene som fantes for f.eks. dansk, norsk og svensk. Når man startet arbeidet med den større boken, *S*, etter en forberedningsfase i 1996–2001, fikk Islandske språksekretariat, språkrådets kontor, dette som en praktisk oppgave, på vegne av språkrådet. Dóra Hafsteinsdóttir ble ansatt som redaktør.

Etter en lovendring i 2006 har Islandske språkråd fått en endret rolle og rettskrivningsordbøker er ikke lenger blant språkrådets oppgaver. Ordbøkene er blitt levert til et nytt institutt, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum (Árni Magnússon-instituttet for islandske studier). Ifølge loven skal det nye instituttet gi språklige råd og veiledninger på teoretisk grunnlag, og rådgivningens mål skal være å “styrke og bevare” det islandske språket (jf. *Lög um Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum* 2006). Denne forpliktelsen, som er i tråd med den tradisjonelle islandske språkpolitikken, har betydning i denne sammenheng. Instituttet har allerede planer om en ny utgave av *S*.

3 Ordbokstype – noen sidestykker til *Stafsetningarorðabókin*

Her dreier det seg selvsagt om en rettskrivningsordbok, dvs. en “ordbok der formålet er å angi ordenes rettskrivning ifølge en viss norm” (*NLO*). I *NLO* heter det videre at det i rettskrivningsordbøker, foruten skrivemåten, normalt også angis “ordklasse, genus, bøyning, uttale av visse ord (særlig fremmedord) osv.” *S* er antakelig en nokså typisk rettskrivningsordbok ifølge disse kriteriene.

Ordforrådet i *S*, ca 65.000 lemmaer (med i alt ca 73.000 ord), er all vanlig islandske ordforråd, pluss de fleste islandske personnavn, veldig mange stednavn (både på islandske steder og i andre deler av verden, bl.a. alle statsnavn og respektive nasjonalitetsord), m.m. Det finnes i boken en masse vitenskapsord, f.eks. innenfor kjemi og fysikk osv., også navn på dyr og planter, bergarter m.m.

Målet med *S* var at den kunne fungere som den “offisielle islandske rettskrivningsordboken”. Dette innebærer ikke bare at boken viser den anbefalte skrivemåten, men også: Hvis et ord finnes i ordboken antyder det at ordet ikke strider mot normen om godt skriftspråk, ifølge Islandske språkråd. Man gir også veiledninger om “korrekt” bøyning i boken. I de tilfeller hvor det finnes i faktisk islandske språkbruk noen andre bøyingsformer, som ikke blir representert i boken, så betyr deres fravær antakelig at de faller utenfor språkmyndighetenes forestillinger om normen for optimalt skriftspråk.

Det finnes ingen regler som sier hvem som bør skrive i tråd med rettskrivningsordbokens anbefalinger når det gjelder valg av ord, deres bøyninger og språkbruken ellers. Allikevel viser boken en norm som en språkmyndighet publiserer og derfor kan man kalle den for “den offisielle rettskrivningsordboken”.

De fleste vurderer det vel slik at det er naturlig å forvente at iallfall skolene, og myndighetene ellers, følger de anbefalte formene som finnes i boken. Fra et normteoretisk synspunkt kan man si at publiseringen av *S* på en måte er et eksperiment eller et forsøk på å se om og hvordan en slik omfattende norm for skriftlig språkbruk får gjennomslagskraft i islandsk språksamfunn. Jeg vurderer det slik på nåværende tidspunkt at boken vil ha innflytelse i skolene og på mange måter i det offentlige, og, som følge, at den senere vil ha indirekte innflytelse i den private sektoren.

S bygger mye på *R* (1989) hvilket er naturlig ettersom det dreier seg om samme organisatoriske og språkpolitiske premisser, jf. 2 ovenfor. Dessuten hadde man selvsagt også noen utenlandske rettskrivningsordbøker som et slags forebilde.

Det viktigste av dem har uten tvil vært Dansk Sprognævns rettskrivningsordbøker, og dette er nærmere beskrevet i ordbokens forord. Den danske *Retskrivningsordbogen*, 3. udg. 2001, hadde ca 66.000 oppslagsord, dvs. den var av omtrent samme størrelse som *S*. Den organisatoriske rammen kring den var også et mønster for det islandske arbeidet, ettersom den blir redigert av Dansk Sprognævns personale. I etteråret 2001 fikk Dóra Hafsteinsdóttir, redaktør i Islandsk språksekretariat (Islandsk språkråds kontor), to måneders forskningsorlov for å dra til København og bl.a. sitte i Dansk Sprognævns lokaler og treffe medarbeiderne der med spesiell tanke på å bli kjent med arbeidsrutinene kring deres rettskrivningsordbok, de redaksjonelle prinsippene m.m. Det er derfor kanskje ingen tilfällighet at *S* omtrent er av samme omfang som den danske utgaven, og at det i den islandske boken også finnes skrive-regler som man henviser ofte til fra ordbokens lemnaer. (Jf. Anita Ågerup Jervelunds og Jørgen Schacks artikkel i denne rapporten om arbeidet omkring de danske rettskrivningsordbøker.)

Det finnes også bl.a. noen norske sidestykker til *S* som det var viktig å se på, f.eks. disse tre bøkene som Boye Wangenstein redigerte/reviderte: *Bokmålsordlista* (1992), *Tanums store rettskrivningsordbok* (1996) og *Bokmålsordboka* (2005).

Av ikke-nordiske bøker som det ble sett på ved forberedelsen av *S* bør særskilt nevnes *Duden. Die deutsche Rechtschreibung* (2000) som har ca 120.000 lemnaer. Der finnes det skrivemåte, skrive-regler, bøyning og mange definisjoner.

Premissene for en offisiell rettskrivningsordbok for islandsk er naturligvis av samme slags som for rettskrivningsordbøkene for de andre språkene: de respektive myndighetene har påtatt seg det ansvar at det finnes en norm for rettskrivning som kan brukes i skolen og i offentlige dokument.

4 Retningslinjene og deres gjennomføring

I dette kapitlet kommer jeg inn på hvilke prinsipp som ble lagt til grunn som utgangspunkt i *S* (jf. (1) under 4.1), og hvordan det lyktes å følge dem (jf. avsnitt 4.2–4.6 nedenfor).

4.1 Redaksjonens prinsipp

Islandsk språkråd vedtok følgende prinsipp som redaksjonen skulle bygge på.

(1) Prinsippene som redaksjonen bygget på

1. Ettersom det dreier seg om en rettskrivningsordbok behøves det ikke ta med forskjellige fremmedord som kanskje bare er delvis tilpasset, m.m., og som tilhører det uformelle talespråket.
2. Det bør legges vekt på veiledning om korrekt bøyning.
3. Boken skal presentere på en klar måte detaljerte skrivereregler som bygger på utdannings- og kulturdepartementets sirkulærer om rettskrivning og tegnsetning, og er i tråd med de arbeidsregler som Baldur Jónsson har laget, for Islandsk språkråd, om islandsk rettskrivning.
4. Man skal, så vidt det er mulig, anbefale én skrivemåte i de tilfeller der det kan finnes valgfrihet.
5. Man skal ha som prinsipp å vise de formene som kan anses som de mest opprinnelige i islandsk, eller kan anses som den beste språkbruken i den forstand at den bør anbefales overfor andre former.

Pkt. 4 og 5 ovenfor bør forklares litt nærmere.

Prinsipp 4 betød at man i ordboken skulle prioritere i noen tilfeller der det finnes valgfrihet i de gjeldende skriveregelene fra utdannings- og kulturdepartementet, og også i noen tilfeller der man ikke tidligere hadde hatt støtte av noen offisielle regler i det hele tatt. Dette beskrives nærmere i avsnitt 4.6 nedenfor.

Når man snakker om “former” i prinsipp 5 så gjelder det både skrivemåte og bøyning.

4.2 Analyse av noen lemmaer

For å kunne analysere litt hvordan prinsippene i (1) i 4.1 ble satt ut i livet i *S* er det mest hensiktsmessig å se, i (2) nedenfor, på noen typiske lemmaer, fra kapitlet *A* i boken. Dette gjør jeg også for å gi leserne et bedre innblikk i bokens faktiske innhold og i lemmastrukturen.

(2) Noen typiske lemmaer i *S*

annáll *-inn* annáls; annálar þessa er getið í annál; annálaritari; annálsverður

Anný Annýjar

antígskur antígsk; antígskt STIGB. -ari, -astur

Antígva -ð Antígva Antígva og Barbúda; Antígvamaður

Anton Anton, Antoni, Antons

anóða *-n* anóðu; anóður, EF.FT. anóðna

apa apaði, apað *hún apaði allt eftir honum*

apalegur -leg; -legt STIGB. -ri, -astur – **apalega**
aragrúi -*nm* -grúa þar var aragrúi af fólki/bókum

I lemmaene i (2) har man altså veiledninger om skrivemåte, bøyning, ordforbindelser, sammensetningsmetoder, m.m. Eksemplene blir nå forklart litt, ikke minst for å peke på noen (problematiske) trekk som det måtte tas beslutninger om ved redigeringen.

annáll 'annal': Dette er et substantiv i hankjønn og de opplysningene får brukeren gjennom *-inn* hvilket er endelsen i bestemt form entall; rettskrivningsreglene sier at hankjønnsord har *nm* i nominativ i bestemt form mens hunkjønnsordene har *n*. Dette viser i tillegg den korrekte skrivemåten i bestemt form, hvilket er av stor nytte ettersom det er et svært vanlig problem i islandsk rettskrivning om den bestemte artikkelen med *n* bør skrives med *-n(-)* el. *-nm*. I trykksvak stilling i islandsk uttale hører man nemlig ikke forskjellen på *n* og *nm*; dette må innlæres i rettskrivningsundervisningen. Formene *annáls* og *annálar* viser respektive genitiv entall og nominativ flertall. Eksemplet *þessa er getið í annál* er et konstruert eksempel for å vise at bøyningsformen *annál*, dativ entall, er uten et *-i*. I sterk bøyning av substantiv i hankjønn finnes det nemlig i dativ entall enten endelsen *-i* eller ingen endelse, *-Ø*; også finnes det valgfrihet i en del ord. Derfor er bøyningsformen i dativ entall av sterke hankjønnsord blant de opplysningene som man forventet at kunne være av nytte for brukeren. Eksemplene *annálaritari* og *annálsverður* blir gitt for å vise at man lager sammensetninger av dette ordet enten med genitiv flertall (*annála-*) eller genitiv entall (*annáls-*), og eksemplene antyder i tillegg at det første passer for sammensatte substantiv og det siste for sammensatte adjektiv. Fravær av sammensetning av ordstammen, *annál-*, antyder at man ikke lager sammensetninger av dette ordet på den måte i det hele tatt.

Anný: Dette er et kvinnenavn, man angir genitiv entall (*Annýjar*), hvilket også er nyttig i dette tilfellet spesielt for å vise at det bør være et *j* etter *y-* og foran *-ar* ifølge islandske skrivereregler. Fravær av spesielle akkusativ- og dativformer i lemmaet antyder at man der regner med samme form som i nominativ.

antígskur 'antiguansk': Adjektivet angis i hankjønn entall nominativ, deretter kommer formene i hunkjønn og intetkjønn. "STIGB." er en forkortelse for *stígbreyting* 'gradbøyning'; endelsene *-ari* og *-astur* viser at det heter *antígskari* i komparativ og *antígskastur* i superlativ form (hankjønn). – Det var et spørsmål som redaktøren overveide frem og tilbake under hele redaksjonsarbeidet om det var hensiktsmessig å angi gradbøyning av nasjonalitetsadjektivene. Sikkert er det mange som reagerer på dette og mener at ingen har bruk for å si 'mer antiguansk' el. 'mest antiguansk', eller at det i så fall var et meget periferisk problem. Men redaktøren begrunnet sin beslutning bl.a. på at det finnes fraser i islandsk som *hún er kínverskari en allt sem kínverskt er* 'hun er mer kinesisk en alt (annet) som er kinesisk; hun er typisk kinesisk'.

Antígva 'Antigua': Dette proprium er en del av statsnavnet *Antígva* og

Barbúda som angis altså også. Genitiv entall er *Antígva*, hvilket viser at ordet tilhører samme bøyingsklasse som ord av typen *auga*. Med *-ð* viser man at ordet bør brukes i intetkjønn. Dette forklares slik at *-ð* er endelsen i bestemt form av substantiv i intetkjønn som ender på vokal (jf. om *-inn* ved *annáll* ovenfor). Slik heter det f.eks. *auga* ‘øye’ i ubestemt form men *augað* ‘øyet’ i bestemt form. Det er ikke vanlig språkbruk å tilføye bestemt endelse til statsnavn men for å være konsekvent med hvordan man angir opplysninger om kjønn av substantiv i ordboken, valgte man altså å bruke endelsene for bestemt form (*-ð* osv.), også i de tilfeller der det ikke er vanlig å tilføye selve endelsen til det respektive ordet. Man kan ha behov for å henvise til grammatisk kjønn i statsnavn i islandske setninger, f.eks.: *Antígva er fallet* ‘Antigua er vakkert (intetkjønn)’ (det bør altså ikke hete *fallegur/falleg* ‘vakker (hankjønn/hunkjønn)’). Mot slutten gir man nasjonalitetsordet *Antígvamaður* ‘antiguaner’.

Anton: Mannsnavn; det angis akkusativ, dativ og genitiv form av navnet.

anóða ‘anode’: Med *-n* viser man at dette er et substantiv i hunkjønn, dvs. endelsen i bestemt form er *-n* (jf. om *annáll* ovenfor). Så viser man genitiv entall *anóðu*, og nominativ flertall *anóður*. Siden har man “EF.FT.” hvilket er forkortningen for *eignarfall fleirtölu* ‘genitiv flertall’. Den formen skrives ut: *anóðna*. Dette sistnevnte blir diskutert nærmere i avsnitt 4.4.

apa ‘imiterere’: Et svakt verb: man viser formen i preteritum (3.p. entall, ind.) og i partisipp. Så kommer det et konstruert eksempel på en frase for å vise bruken av preposisjonen *eftir* + dativ med verbet *apa*.

apalegur ‘tåpelig’: Adjektivet angis i hankjønn, og det rekker å vise formene i hunkjønn og intetkjønn med etterleddet *-leg* / *-legt*. Gradbøyningen følger deretter, og man legger merke til at den er annerledes i komparativ enn den er i ordet *antígskur* ovenfor. Til slutt har vi her adverbet **apalega**, i fet stil, hvilket bør tolkes slik at dette ordet egentlig har status som et eget oppslagsord.

aragrúi ‘overhendig mengde’: Dette er et substantiv i hankjønn og det har bestemt form på *-nn* (jf. om *annáll* ovenfor). Siste leddet *-grúa* viser formen i oblike kasus. Så gir man et konstruert eksempel for å vise bruken av preposisjonen *af* + dativ med ordet *aragrúi*.

4.3 Fremmedord – diskusjon om prinsipp 1

Språkrådet presiserte i dets oppfordringer til redaktøren, at det her dreier seg om en rettskrivningsordbok og derfor skulle man ikke nødvendigvis ta med forskjellige utenlandske ord som hovedsakelig tilhører uformelt talespråk snarere enn formelt skriftspråk (jf. (1)1 i 4.1 ovenfor).

Ved redigeringen av boken var det et av de store spørsmålene å bestemme i hvilken grad fremmedord av den slags skulle tas med. Spørsmålet dreide seg selvsagt ikke om alminnelig godkjente låneord som *banani* eller *píanó* men snarere om fremmedord som ikke hadde sterk fotfeste i skriftspråket, og som faktisk i mange tilfeller også har ekvivalenter av mer “genuint” islandsk ordmateriale. Det

dreier seg altså om ord av typen *meil*, *situasjón*, *djóka* ‘e-post, situasjon, skøye’. Disse ord er vanlige i talespråket men de tilhører ikke de mere formelle registrene i språkbruken og, som følge av det, besluttet man at de ikke skulle med i denne boken.

Det er et kjennetegn ved islandsk språkbruk at man i mange tilfeller har fremmedord/låneord i talespråk som brukes mye mindre i skriftspråk. Stort sett besluttet man altså å unnvike å ta med i *S* de ord som ikke er godt tilpasset til islandsk språk og som først og fremst bare finnes i uformelt talespråk. Det finnes svært mange andre låneord i islandsk og de er godt representert i boken, som det også faktisk framgår av eksemplene i (2) i 4.2 ovenfor. Men som et eksempel på at man i *S* har et mere avslappet forhold til låneord enn i mange tidligere islandske ordbøker, kan nevnes at det her finnes fremmedord som *týpískur* ‘typisk’, selv om dette ordet faktisk angis som ”uformelt” i *Íslensk orðabók* (Islandsk ordbok) 2002. Ordet finnes ikke i *R*.

Det var to motsatte argument i diskusjonen om andel fremmedord som skulle tas med. På den ene siden var man oppmerksom på at når man publiserer et fremmedord i boken så betyr det at ordet har vært godkjent av “normeringsinstansen”. På den annen side så anerkjente man det faktum at folk skriver innenfor forskjellige registre og at de derfor har bruk for veiledninger ved den skrivingen, og man trenger veiledning ikke minst akkurat om hvordan fremmedord skal tilpasses slik at de blir en naturalisert del av islandsk ortografi og bøyning. Dette synspunktet var antakelig det viktigste når redaktøren besluttet seg for å ta ordet *týpískur* med i boken.

4.4 Korrekt bøyning – diskusjon om prinsipp 2 og 5

Språkrådet presiserte at boken skulle legge stor vekt på veiledning om korrekt bøyning (jf. (1)2 i 4.1). Eksemplene, som ble gitt og diskutert i forbindelse med (2) i 4.2 ovenfor, viser hvordan man implementerte dette. Men det er særlig grunn til å si litt mere om veiledningen om bøyningens endelsen i genitiv flertall i en klasse svake substantiv i hunkjønn (jf. ordet *anóða* i 4.2 ovenfor). Grunnen til at man angir genitiv flertall i svake hunkjønnordsord er den at i islandsk språkbruk finnes det enten *-a* el. *-na* i genitiv flertall i mange ord av denne typen, og man besluttet å normere dette i boken. Endelsen *-na* er den opprinneligste i denne bøyningssklassen, men det finnes unntak som skyldes bestemte fonotaktiske begrensninger i en del ord, f.eks. *kría*, *lilja*, *buna* m.m. Med hensyn til prinsippet om at man skal vise (og dermed anbefale) den opprinneligste formen i tilfeller som dette (jf. (1)5 i 4.1 ovenfor), velger man altså i *S* å vise bare formene med *-na*-endelsen, hvor det er historisk legitimt og fonotaktisk akseptabelt. Derfor angis det bare formen *anóðna* osv. i de tilfellene. Denne beslutningen har allerede fått kritikk fra noen av brukerne av *S* – selv om dette ble gjort i tråd med tradisjonen fra språkrådets første rettskrivningsordbok, *R* (1989). I forord til *R* sier redaktøren at selv om den svake bøyningen til vanlig er så enkel at det ikke er nødvendig å

vise den, så velger man i *R* allikevel ofte å påminne om endelsen *-na* i genitiv flertall ettersom det kan forventes at mange ikke husker den eller at det råder uklarhet om den (1989:7). Som det framgår av (3) så følger *S* altså tradisjonen fra dens forgjenger:

(3) Anbefalte endelser i genitiv flertall i svake hunkjønnsord fra side 107 i *S*, sammenlignet med tilsvarende ord i *R*

<i>R</i> (1989)	<i>S</i> (2006)
skriða ef. ft. skriðna	EF.FT. skriðna
skrína	EF.FT. skrína
skrúfa ef. ft. skrúfna	EF.FT. skrúfna
skrýtla ef. ft. skrýtlna	EF.FT. skrýtlna
skræða ef. ft. skræðna	EF.FT. skræðna
skræfa ef. ft. skræfna	EF.FT. skræfna
skupla ef. ft. skuplna	EF.FT. skuplna
skurfa	EF.FT. skurfna
skutla ef. ft. skutlna	EF.FT. skutlna

Et annet spørsmål, som også har med prinsippet i (1)2 å gjøre, men allikevel ikke var så problematisk som genitiv flertall endelsen i svake hunkjønnsord, gjelder at det finnes uklarhet i islandsk språkbruk om endelsen i dativ entall i de sterke substantiv i hankjønn som tilhører historisk *a*- og *i*-stammer i norrønt. Spørsmålet dreier seg om de skal ha bøyningendelsen *-i* eller ingen endelse, jf. eksemplet *annáll* i (2) i 4.2 ovenfor. Man besluttet seg for å konstruere fraser i *S* for å gi veiledninger for brukeren om dette fenomenet, ettersom erfaringen fra språkrådgivningen i Islandsk språksekretariat hadde vist at dette spørsmålet var noe som mange språkbrukere ofte lurer på.

4.5 Detaljerte skriveregler – diskusjon om prinsipp 3

Et av språkrådets prinsipp sa at *S* skal presentere på en klar måte detaljerte skriveregler som bygger på utdannings- og kulturdepartementets sirkulærer om rettskrivning og tegnsetning, jf. (1)3 ovenfor. Et problem i forbindelse med dette er at det var nødvendig i en del tilfeller å ta en prinsipiell beslutning om skrivemåten der det ikke fantes tydelige regler fra departementet. Dette dreide seg faktisk hovedsakelig om problemer som liten eller stor bokstav og ett eller to ord. Erfaringen viser at dette stort sett er det mest problematiske spørsmålet for den skrivende allmennheten. I (4) har vi eksempler på ord som det måtte tas stilling til i denne sammenhengen:

(4) *alexandertækni* ‘aleksanderteknikk’, *Alpafjöll* ‘Alpene’, *alpahúfa* ‘alpelue’

Ordet *alexandertækni* bygger på propriet *Alexander* men man vurderte det slik at ordet ikke lenger har noen semantisk forbindelse med det og derfor skrives det *alexandertækni* med liten forbokstav. Stednavnet *Alpafjöll* bør ha stor forbokstav, som proprium, mens *alpahúfa* til gjengjeld, som også bygger på propriet *Alpar*, ikke anses ha tilknytning til “fjellene” og det skrives derfor med liten forbokstav.

4.6 Prioriterte skrivemåter - diskusjon om prinsipp 4

I de tilfeller hvor utdannings- og kulturdepartementets sirkulærer sier at man kan velge mellom to skrivevarianter, så skulle redaksjonen ifølge språkrådets prinsipp (jf. (1)4 i 4.1) så ofte som mulig prøve å prioritere på en eller annen måte, istf. bare å vise begge variantene uten noen anmerkninger.

Dette gjelder f.eks. skrivemåten av adverbiale ledd av følgende type: *alls konar, einhvers konar, eins konar, þess konar* ‘al slags, noen slags, en slags, den slags’ osv.

Grunnprinsippet i de ministerielle skrivereglene (fra 1974) sier at ordforbindelser, som blir brukt i adverbial betydning, skal skrives ifølge deres opprinnelse, dvs. man skal skrive hvert enkelt “ord” for seg (*Aughýsing um íslenska stafsetningu*, paragraf 37, pkt. 5). I tråd med dette skrives det f.eks. *þess háttar* ‘den slags’ mens “*þessháttar*” ikke blir tillatt. Men reglene fra departementet har allikevel valgfrihet, som unntak, i noen adverbiale fraser, bl.a. *alls konar, einhvers konar, eins konar, þess konar* osv. Det kan enten skrives slik, eller *allskonar, einhverskonar, einskonar, þesskonar*, ifølge reglene. Men denne valgfriheten kan anses som uheldig, slik at man i *S*, i tråd med prinsippet i (1)4 (jf. 4.1 ovenfor), valgte den metode å ta i selve ordboken bare lemmaer med særskriving:

(5)

alls konar § 76
einhvers konar § 76
eins konar § 76
þess konar § 76

Lemmaene forekommer på deres respektive alfabetiske plass, mens variantene *allskonar, einhverskonar, einskonar, þesskonar* osv. ikke tas med der i det hele tatt. Symbolet § 76 i lemmaene i (5) ovenfor henviser til paragraf nr. 76 i skrivereglene bakerst i boken. Der finner man det som departementets regler sier om adverbiale ledd, altså at ordforbindelser med *konar* eller *kyns* riktignok kan skrives som en enhet, men man tilføyer allikevel at man anbefaler skrivemåten med to ord. Dette beskrives videre med følgende eksempler:

(6)

alls kyns	allskyns
eins konar	einskonar

(*S* 2006, skrivereglene, s. 707)

Med hensyn til prinsippet i (1)4, så tror jeg faktisk at redaksjonen kanskje kunne ha gjort litt mere for å imøtekomme dette ovennevnte ønsket om å prioritere. Det finnes f.eks. valgfrie skrivemåter i islandsk som *ítarlegur* / *yítarlegur*; *ítarlega* / *yítarlega*. I *S* har man følgende lemmer:

(7)

ítarlegur -leg; -legt STIGB. -ri, -astur – **ítarlega**
yítarlegur -leg; -legt STIGB. -ri, -astur – **yítarlega**

Her anbefeler man altså ikke den ene skrivemåten overfor den andre, og man har heller ikke henvisninger fra den ene til den andre, slik at brukeren godt kan være seg uvitende om at det overhodet finnes dette valg mellom *ítarlegur* og *yítarlegur*, og mellom *ítarlega* og *yítarlega*. En prioritering, iallfall en henvisning, hadde vært til nytte synes jeg nå, og mere i tråd med språkrådets ønskemål.

5 Skrivemåte av fremmedord

Det finnes veldig mange ord av utenlandsk opprinnelse i islandsk særlig innenfor områder som kjemi, musikk, krydderi og noen andre. Men her har man i mange tilfeller ofte manglet normert skrivemåte. Jeg mener at *S* ikke minst er viktig som normerende arbeid når det gjelder disse typer ord. Noen eksempler vises i (8) nedenfor:

(8) *apasji* ‘apasje’, *aragónit* ‘aragonit’, *arameíska* ‘arameisk’, *timjan* ‘timian’, *talibani* ‘talibaner’, *panafrikanismi* ‘panafrikanisme’

Man kan si at mangelen av fremmedord i godkjent norm for islandsk skriftspråk (iallfall inntil 2006) bl.a. hadde hatt som en følge at man i mange tilfeller ikke hadde klare prinsipper om skrivemåten av fremmedord i en islandsk tekst. Derfor var det blant utfordringene ved forberedelsen av *S* å lage egne nye arbeidsregler om skrivemåten av fremmedord i islandsk. Altså bortsett fra spørsmålet om i hvilken grad man valgte å ta med i boken låneord/fremmedord (jf. diskusjon i avsnitt 4.3), så måtte man allikevel ta stilling til normeringen av skrivemåten i de låneord som man valgte å ta med. I mange tilfeller var det faktisk blitt veldig aktuelt å fastlegge skrivemåten. Det var f.eks. blitt svært vanlig i språkrådgivningen i Islandsk språksekretariat med spørsmål av typen: Hvordan skal jeg skrive *timjan* eller *talibani* eller *panafrikanismi* i en islandsk tekst?

6 Sluttord

I våre moderne skriftspråks- og kunnskapssamfunn viser det seg at en stadig større del av befolkningen har stadig mer behov for stadig mer detaljerte

veiledninger innenfor stadig flere områder av språkbruken. I denne sammenheng spiller rettskrivningsordbøker en viktig rolle. Som jeg har vært inne på ovenfor, så søker disse bøkene ikke bare å normere ortografien. Normeringsinstansene i de enkelte land anbefaler i preskriptive ordbøker av denne slags også ordvalg, ordforbindelser og bøyningsformer, og det gjør de i tråd med normer som ligger i retning av noe vi kan kalle for “godt skriftspråk” ifølge den herskende språkpolitikken i de respektive språksamfunn.

Vi vil få se i de kommende årene hvilken kritikk *S* får fra leksikografer og fra de alminnelige brukerne. Forhåpentlig vil noen undersøke bruken av *S*, og muligens blir det også noen som prøver å vurdere om den påvirker det islandske skriftspråket og, i så fall, på hvilken måte. Fra et normteoretisk perspektiv er *S* bl.a. av interesse når det gjelder spørsmål som vid vs. snever språknorm, og forholdet mellom preskriptiv og deskriptiv leksikografi.

Litteraturliste

- Auglýsing um íslenska stafsetningu* [Sirkulære om islandsk rettskrivning]. Reykjavík: Ut-dannings- og kulturdepartementet 1974.
- Bokmálsordlista*. Rettskrivningsordliste for skole, hjem og kontor. Gjennomgått og godkjent av Norsk språkråd. Red. Boye Wangensteen. Oslo: Universitetsforlaget 1992.
- Bokmálsordboka*. Definisjons- og rettskrivningsordbok. Utarbeidet av Universitetet i Oslo, Institutt for lingvistiske og nordiske studier og Språkrådet. Red. Boye Wangensteen. 3. utgave. Oslo: Kunnskapsforlaget 2005.
- Duden. Die deutsche Rechtschreibung*. Das umfassende Standardwerk auf der Grundlage der neuen amtlichen Regeln. Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich: Dudenverlag 2000.
- Íslensk orðabók*. Red. Mördur Árnason. Reykjavík: Edda 2002.
- Lög um Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum* [Lov om Árni Magnússon-instituttet for islandske studier]. 2006. <<http://www.althingi.is/lagas/nuna/2006040.html>> 04.03.2008.
- NLO = Nordisk leksikografisk ordbok*. Red. Henning Bergenholtz, Ilse Cantell, Ruth Vatvedt Fjeld, Dag Gundersen, Jón Hilmar Jónsson, Bo Svensén. Skrifter utgitt av Nordisk forening for leksikografi. Skrift nr. 4 i samarbeid med Nordisk språksekretariat. Oslo: Universitetsforlaget 1997.
- Retskrivningsordbogen*. 3. utgave. København: Dansk Sprognævn 2001.
- R = Rétritunarorðabók handa grunnskólum*. Red. Baldur Jónsson. Reykjavík: Íslensk málnefnd og Námsgagnastofnun 1989.
- S = Stafsetningarorðabókin*. Red. Dóra Hafsteinsdóttir. Reykjavík: Íslensk málnefnd og JPV ÚTGÁFA 2006.
- Tanums store rettskrivningsordbok. Bokmål*. Revidert av Boye Wangensteen. Gjennomgått av Norsk språkråd. Oslo: Kunnskapsforlaget 1996.

30 ARI PÁLL KRISTINSSON

Ari Páll Kristinsson
Forskningsdosent, f. 1960
Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum – Háskóli Íslands
Neshaga 16
IS-107 Reykjavík
aripk@hi.is